

1950-1960 Yılları Arasındaki Türk Siyasal Hayatı: İktidar-Muhalefet İlişkileri

Elvin ABDURAHMANLI
Azerbaycan Cumhuriyeti Diaspora Bakanlığı, Diplomasi ve İstihbarat Uzmanı
abdurahmanlielvin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0629-8317

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 18.07.2021

Kabul Tarihi: 19.08.2021

Atıf Bilgisi

Abdurahmanlı, E. (2021). 1950-1960 Yılları Arasındaki Türk Siyasal Hayatı: İktidar-Muhalefet İlişkileri, *Ahi Evran Akademi*, 2(2), 1-12

ÖZ

Bu çalışmanın ana amacı 1950-1960 yılları arasındaki Türkiye Cumhuriyetindeki siyasal düzen ekseninde iktidar muhalefet ilişkileri ele almaktır. Çalışmada ayrıca 1950-1960 yılları arasında hâkim partinin reform hareketleri belirtilerek 3 seçim dönemi her biri ayrıbaşlıklar altında analize tabi tutulmuştur. İktidar ve muhalefetin seçim sonuçları dikkate alınarak yaptığı siyasal adımlar incelenmiştir. Makalenin üçüncü başlığında Türk siyasal hayatında 1954-1957 dönemi ayrı bir başlık altında devlet arşivleri incelenerek Türkiye'deki ekonomik kriz artma sebepleri ve enflasyon oranının yükseliş sonuçlarının iktidara partiye etkisi analiz edilmiştir. 1955-1960 yılları arasındaki öğrenci hareketlerinin nedeni çalışmada ele alınmıştır. Hâkim parti tarafından Tahkikat Komisyonu'nun oluşturulma sebepleri makalede incelenmiştir. İlaveten de makalede iktidarı darbeye götüren hatalar ele alınarak irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Enflasyon, Ekonomik reform, Basın kanunu, Askeri darbe, Güç mücadelesi

Turkish Political Life Between 1950 and 1960: Power-Opposition Relations

ABSTRACT

The main purpose of this study is to address power relations in the political opposition in the Republic of Turkey between 1950-1960 by order axis. In addition, the reform movements of the dominant party between 1950 and 1960 were specified and 3 election periods were analyzed under separate headings. The political steps taken by the government and the opposition considering the election results were examined. Article 3 of the title in the 1954-1957 period by examining the influence Turkish political life of the state archives under a separate heading causes of the economic crisis in Turkey and the increasing power of the parties to the rise of the inflation rate results were analyzed. The reason for student movements between 1955-1960 is discussed in the study. The reasons for the establishment of the Investigation Commission by the ruling party are examined in the article. In addition, the errors that led the government to a coup are discussed in the article.

Keywords: Inflation, Economic reform, Press law, Military coup, Power struggle

Giriş

1923 yılında Mustafa Kemal önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti 1946 yılına kadar çok partili sisteme geçememiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa Türkiye'de çok partili bir sistemin olmasını istemiştir. Fakat 1923-1946 yılları arasında birçok parti kurulsa da esas amaçları dışında hareket etmeye başlayınca çok partili sisteme geçiş mümkün olamamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş fakat başarısızlıkları ve kuruluş amaçlarına uymadıkları için kapatılmıştır.

Celal Bayar'ın 1 Aralık 1945 yılında basına verdiği demeçte, yeni parti kuracaklarını ifade etmiştir. 1946 yılının 7 Ocak tarihinde Demokrat Parti Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü liderliğinde kurulmuştur (Gündoğan, 2018). DP tüzüğü 85 maddeden ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Bahsi geçen bu ana bölümler şu şekildedir:

- Genel hükümler
- Hükümet işleri

İlk bölümde kurulan partinin genel ilkeleri belirtilmiştir. Parti programının simgesi niteliğinde ise iki ilke kabul edilmiştir. Bu ilkeler liberalizm ve demokrasiden oluşmaktadır (Aslan, 2014). 1950 yılı Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasi açıdan önemli gelişmeler olmuştur. Nitekim 1950 yılında TBMM'de 9. Dönem milletvekili seçimleri için 1 Mart tarihi seçilse de iktidar parti CHP'nin isteği üzerine

seçimler 1950 yılının 14 Mayıs tarihine ertelenmiştir. 14 Mayıs tarihinde yapılan 9. Dönem milletvekili seçimlerine Demokrat Parti “yeter söz milletindir” sloganıyla katılım sağlamıştır. 14 Mayıs'ta yapılan seçim sonucuyla DP %53 oyla meclisteki milletvekili sandalyenin %84'ne sahip oldu. Böylelikle DP 408 milletvekili CHP ise 69 milletvekili ile partilerini temsil etmişlerdir. DP kurucuları aşağıda belirtilen bölgelerden adaylıklarını ileri sürmüşlerdir:

- Celal Bayar - Bursa,
- Adnan Menderes - İstanbul,
- Fuat Köprülü - Aydın ve İstanbul'dan,
- Refik Koraltan - Balıkesir

9.dönem TBMM seçimlerinin ardından mecliste ilk oturumda Cumhurbaşkanı seçimi için oy kullanılmıştır. Gazi Mustafa Kemal ile iyi ilişkileri olan ayrıca Demokrat Partinin kurucularından olan Celal Bayar mecliste Cumhurbaşkanı için DP tarafından aday gösterilmiş ve CHP tarafının da oyu ile 22 Mayıs 1950 yılında Celal Bayar Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, 2020). Demokrat Parti aslında Cumhuriyet Halk Partisinin üyelerinden oluşan ve CHP gibi modern bir partiydi. Partinin içeriğine baktığımız zaman üyelerin neredeyse tamamı askeri mensuplar ve CHP'li siyasetçilerden oluşmaktaydı.

Şekil 1:DP kurucu üyesi Adnan Menderes 1950

Kaynak: (<https://www.aksam.com.tr/tarih/adnan-menderes-kimdir-demokrat-partinin-14-mayis-1950-zaferi/haber-970656>)

DP başkanı Adnan Menderes 28 Mayıs 1950 yılında partinin grup toplantısını yaparak seçimlerdeki aldıkları sonuçlarla ilgili aşağıdaki kelimeleri ifade etmiştir (Özta, 2020):

"14 Mayıs günü, bir devre son veren ve yeni bir devir açan müstesna ehemmiyette tarihi bir gün olarak daima anılacaktır. Bu tarihi günün hatırasını yalnız partimizin değil Türk demokrasisinin bir zafer günü olarak yad ediyoruz."

Cumhuriyet kurulduktan 27 yıl sonra ilk defa ülkeyi CHP dışında bir parti tek başına ülkeyi yönetiyordu ve böylelikle 10 yıl sürecek Demokrat Parti serüveni başlamış oldu.

Türkiye'deki Reformlar: 1950-1954 Dönemi

1950-1954 yılları arasında DP ülkede birçok reforma gitti. Nitekim 16 Haziran 1950 yılında Meclise ezanın Arapça okunulmasını oylamaya sunuldu. Demokrat Parti tarafından TBMM'ne sunulan bu tasarıya CHP'nin karşı çıkacağı düşünüldü fakat iki tarafında oyuyla kabul edilmiştir ve böylelikle 1932 yılından 1950 yılına kadar 18 yıl Türkçe okunan ezan artık camilerden tekrar Arapça okumaya başlamıştır (Bardakçı, 2006). 1927 yılında Arapça, Farsça din dersleri ortaokullarda kaldırılmıştır. Fakat 1950 yılında DP bu konuyu meclise taşıyarak yeniden kaldırılan din dersi dördüncü ve beşinci sınıflara verilmeye başladı ve öğrencinin ailesinin rızasıyla katılım sağlama veya katılım sağlamamak

hakkı vardı (Eroler, 2019). DP başkanı olan Adnan Menderes İzmir'de yaptığı bir konuşmada dinle ilgili aşağıdaki kelimeleri ifade etmiştir(Kaleli, 2016):

"Şimdiye kadar baskı altında bulunan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkılâp softalarının yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek ezanı Arapçalaştırdık. Mekteplerde din derslerini kabul ettik. Radyoda Kuran okuttuk. Türkiye bir Müslüman devletidir ve Müslüman kalacaktır. Müslümanlığın bütün icapları yerine getirilecektir."

DP başkanı Menderesin bu ifadeleri CHP tarafından şiddetli bir şekilde kınanmıştır (Ezanın Arapça okunulmasıyla ilgili gazete manşeti Ek:3). 1951 yılında DP ile CHP arasında siyasi bir çekişme zemininde oluşan diğer bir önemli gelişme ise Halkevlerinin kapatılması konusu olmuştur. Bilindiği üzere Halkevlerinin Gazi Mustafa Kemal'in desteğiyle 1932 yılının 19 Şubat'ında kurulmuştur. Halkevlerinin kuruluş amacı Cumhuriyetin değerlerinin tüm Türk halkına iletilmesi ve toplumun gerek kültürel gerekse de sosyal açıdan gelişmesi için kurulmuştur. 1951 yılına gelindiğinde halkevlerinin sayı 478 olmuştu ve bu halkevlerinden biri de Londra kentinde mevcut idi. Halkevlerinde yapılan faaliyetler aşağıdaki alanları kapsamaktaydı:

- Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi
- Güzel Sanatlar Şubesi
- Temsil Şubesi
- Spor Şubesi
- İçtimai Yardım Şubesi
- Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
- Kütüphane ve Neşriyat Şubesi
- Köycüler Şubesi
- Müze ve Sergi Şubesi

1950 yılında DP iktidara geldiğinde ilk olarak halkevlerinin kapatılması konu gazetelerde yer alsa da bu konu ile ilgili DP tarafından bir açıklama verilmemekteydi. Diğer taraftan ise 1951 yılında halkevlerinin ödemelerinde aksaklıklar olmaya başladı ilaveten de DP bu halkevlerine karşıydı. DP halk evlerinin CHP partisinin propagandasını yaptığını ve devrime hizmet eden bir kuruluş olduğunu belirtmekteydi. 1951 yılının 8 Ağustos tarihinde DP halkevlerinin kapatılması için tasarıyı TBMM'ne tasarıyı sundu ve tasarı aynı gün içinde meclisin çoğunluğunun DP üyeleri olduğu için kabul oldu. 1951 yılının 11 Ağustos tarihinde ise resmî gazetede yayımlanarak kapatılmıştır. Daha sonraları kapatılan bu yerler köy enstitülerine dönüştürülmüştür. Dönemin eski İçişleri Bakanı Şükrü Kaya halkevlerinin kapatılması ile ilgili alınan kararın yanlış olduğunu ve halkevlerindeki mülklerin bir kısmının Atatürk'e ait olduğunu belirterek eleştirmiştir (Obuz, 2015, s. 499-501). Türkiye 1951 yılının 22 Ekim tarihinde Londra'da NATO'ya katılmak için bu anlaşmayı imzaladı. 1952 yılının şubat ayının 18'i Türkiye NATO'nun 5886 sayılı kararıyla Kuzey Atlantik Antlaşması'na üye oldu (Yeni Şafak İnternet Sayfası, 2020).

Ekonomik Reformlar

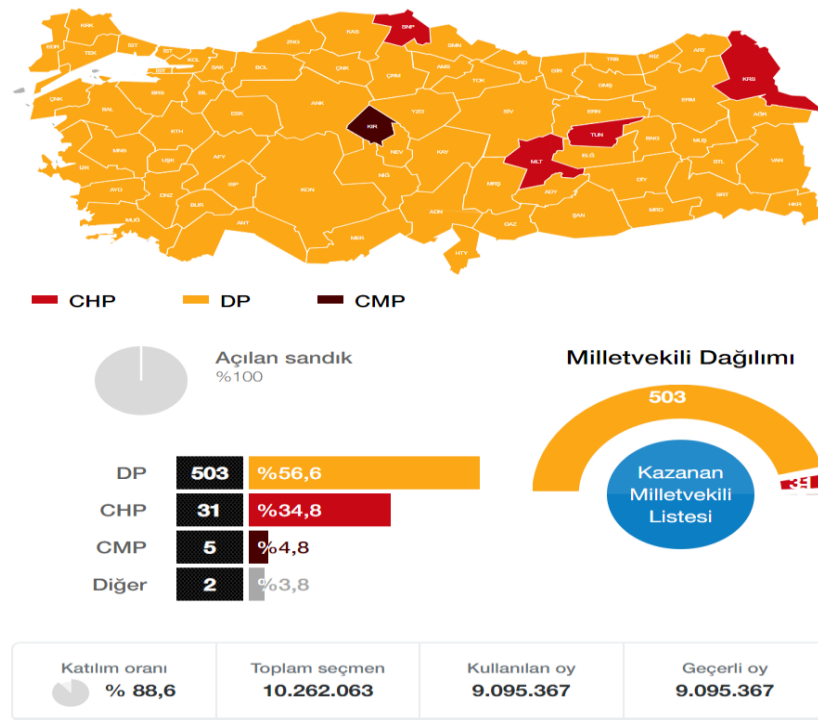
DP iktidarının ilk yıllarında gerçekleştirdiği politikalarla Türkiye ekonomide kalkınma başladı. Ekonomide ülke serbest piyasa ekonomisine geçiş sağladı. DP ekonomideki reformları diğer partiden daha liberal bir şekilde olduğu görülmekteydi. DP gerek Mareşal yardımı gerekse de Truman doktrini vasıtasıyla ekonomik yardımlar elde ederek tarım ve sanayi alanında ileri derecede reformlar hayata geçirmiştir. Düşük faizli kredi ile halk sanayiye ve tarıma teşvik edilmiştir. DP döneminin Maliye Bakanı Hasan Polat fabrika kurmaları için esnaflarla konuşarak onları teşvik etmeye çalışmıştır. Bu dönemde ülkede tarım alanında büyük değişiklikler yapılmıştır. DP tarafından 1950-1957 yılları arasında ülkede tarım ve çiftçiliği gelişimine önem verilmiş, tarım için yurt dışından tohumlar ve ilaçlar getirilmiştir. ABD'den alınan ekonomik yardımlar kapsamında yurt dışından tarımın geliştirilmesi için traktörler getirilmiştir. Çoğu bataklık araziler kurutulmuş tarıma uygun arazilere dönüştürülmüştür. Bu arazilerin sulanması için ve ülkenin elektrik enerji tedarikini karşılamak açısından barajlar yapılmıştır (Topçu & Arslan, 2016). Tarım alanında makineleşmenin kısa toplumsal

refah düzeyinde artışa nede oldu. 1950-1954 yıllarında traktör alımı sonucu ekilip biçilen toprakların genişliği geçmişe nazaran artmıştır. Diğer taraftan ise tesadüfü şekilde iklim koşullarının iyi gitmesi tarımda verimliliği artırdı. 1950-1954 yılları arasında DP'nin ekonomik performansı ile birlikte diğer taraftan ülkede demiryollarının ve karayollarının yapımına özellikle yer verilmekteydi. Yurt dışından alınan maddi kaynaklar vasıtasıyla karayolları yenilenmeye demiryolları ise genişlen dirilmeye devam edilmekteydi. Ülkedeki diğer önemli gelişme ise özel otobüs firmalarının artması kamu taşımacılığından özele geçmesi olmuştur. Makineleşmeyle birlikte ülkenin demografik yapısında değişiklikler oluşmuştur (Bardakçı, 2006). 1950-1954 yılları arasında Demokrat parti yaptığı faaliyetler sonucu millet faktörü büyük önem kazanmış ve Türkiye'nin bir nevi siyaset arenasına katılmıştır. DP yaptığı faaliyetler sonucunda Anadolu'daki köylü kesimin önemli derecede desteğini almayı başarmıştır (Kanca, 2012, s. 45-55).

Ağustos 1958 yılında Türkiye IMF ile bir istikrar programı kapsamında anlaşma imzalandı. Türkiye 1959 yılında Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütüne (OECD) olan borcunu 1970 yılına kadar geri ödemesi üzerinde anlaşmaya varıldı.

Türk Siyasal Hayatında 1954-1957 Dönemi

1954 yılında TBMM 10. Defa milletvekili seçimi için sandığa gitti. Bu seçim iki parti ikinde büyük önem arz ediyordu. DP ilk defa bu seçime ülkede köklü reformlar gerçekleştirerek ve iktidar parti sıfatında giriyordu. CHP ise bu seçimlere kadar DP karşısında sahada dezavantajlı bir durumda ve ilk kez muhalefet olarak sandığa gidiyordu. Seçim 2 Mayıs 1954 yılında yapıldı ve katılım oranı %86 düzeyinde idi. CHP bu defada tarihinde ikinci kez kaybediyordu. Şekil 2' de verilen sonuçlara baktığımız zaman DP %56,5 ses oranıyla 503 milletvekili CHP ise %34,8 oranla 31 milletvekili çıkarmıştır.

Şekil 2: 2 Mayıs 1954 Seçim Sonuçları

Kaynak:(<https://www.yenisafak.com/secim-1954>, 2020)

1950-1955 yıllar DP döneminin altın çağları olarak nitelendirilmektedir. 1955 yılından sonra ülkede ekonomik kriz yaşanmaya başlamış, yurt dışından gelen maddi yardımlar kesilmiştir. Enflasyon oranı yükselişe geçerek bazı günlük gıdalarda fiyat artımı olmuştur. Bunun sonucunda ülkede karaborsacılık

yapılmaya başlamıştır. Temmuz 1955 tarihinde DP enflasyonu durdurmak amacıyla “Millî Koruma Kanunu’nu” çıkarmış fakat enflasyonun artmasına çare olamamıştır. 1955-1957 yılları arasında Demokratik Partinin ülke içinde aldığı bazı politikalar 1957 yılı seçimlerinde oy kaybetmesine neden olmuştur(Aslan, 2014). Özellikle de 1954 seçiminin ardından ülkede basına, üniversiteli öğrencilere ve muhalefet partilerine karşı baskı yapılmaktaydı. Diğer önemli bir olay ise 1954 seçiminde muhalefete oy veren Kırşehir ili değiştirilerek ilçe şeklinde kayıtlara yazılmıştır. Bu olay sonucunda bireylerin Demokratik Partiye olan güveni sarsılmış, nitekim 1957 yılı TBMM seçimlerinde partinin oy kaybının en nedenlerinden biri olarak görülmektedir. DP özellikle bürokrasiyi ve orduyu kontrolleri altında tutmak istemiştir (Emiroğlu, Koçyiğit, & Kesici, 2012, s. 76-78). DP’nin oy kaybına neden olan diğer bir olay ise 6-7 Eylül 1955 yılı olayı olmuştur. 1955 yılında Kıbrıs sorununun çözümü için Türkiye Yunanistan tarafı Londra’da görüşme esnasında Kıbrıs Rumlarının EOKA örgütü, adada ikamet eden İngiliz ve Türklere karşı terör saldırıları yapmaya başlamıştır. Bu olaylar nezdinde Mustafa Kemal Atatürk’ün evinin Yunan terör örgütü olan EOKA taraftarlarının bombaladığı haberi yayıldı. 1955 yılının 6 Eylül tarihinde İstanbul’da halk balta, sopa ve kesici aletlerle İstanbul’da ikamet eden gayrimüslimlere ait iş yerlerine ve evlerine saldırı (Kaptan, 2018). Bu olay 2 gün sürdü. Olay sonucu 15 insan hayatını kaybederken 4 bin 214 ev, 1.004 iş yeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul ile aralarında fabrika, otel gibi yerler yakıldı ve yıkıldı. Celal Bayar Adnan Menderes ile sıkı yöntem kararı ilan etti ve bu olaylarda ilgisi olan 3.151 şahıs tutuklandı. Kısa zaman içerisinde tutuklanan kişi sayısı 5.104 oldu (Sözcü İnternet Sayfası, 2015).

Şekil 3: 6-7 Eylül Olayları

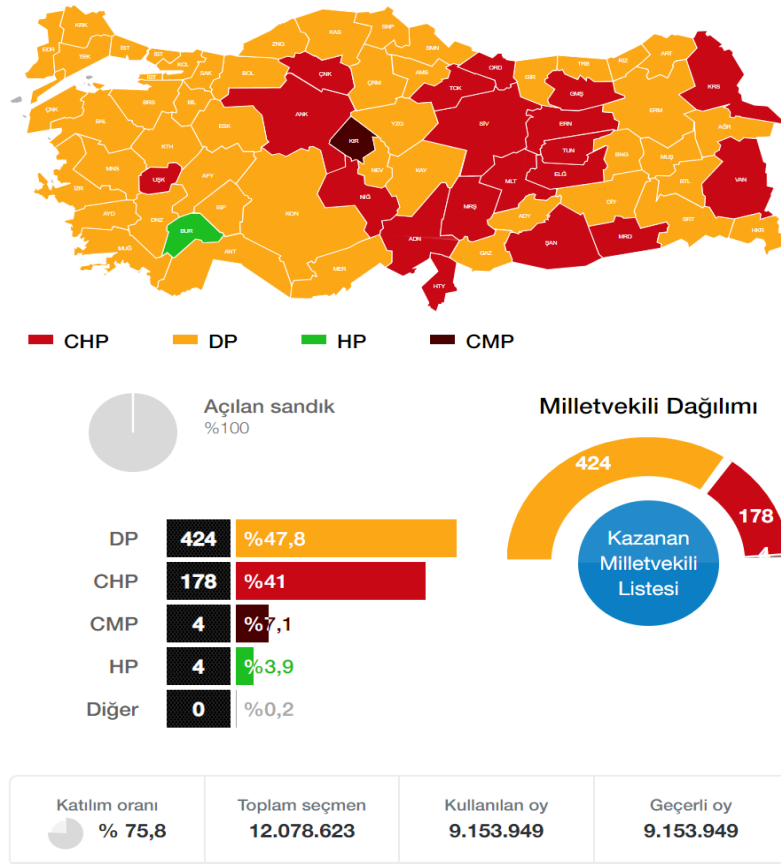
Kaynak: (<http://www.turkishlibrary.us/yakin-tarihimizin-utanc-gunleri-6-7-eylul/>)

DP iktidarının döneminde yapılan yanlış hamleler sonucu ülkede siyasi baskı oluşturulmuş ve birçok bürokrat partiden ayrılma zorunda kalmıştır. Haziran 1956 yılında basın özgürlüğünü kısıtlayan basın kanunu mecliste onaylanmıştır (Sabah Gazetesi İnternet Sayfası, 2019). Bu kanun gereğince gazeteciler ve basın organları üzerindeki devlet baskısı yaratılmıştır. DP başkanı ile basın kanunu konusunda anlaşmazlık sebebinden Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu ve bir grup milletvekili kısa bir süre sonra partiden ayrılarak Hürriyet Partisi isimli bir parti kurmuşlardır. DP iktidarda olduğu 1950-1960 döneminde çıkardığı yasalar aşağıdaki gibidir (Taş, 2004):

- Hastalık ve analık sigortası yasası,
- İş mahkemeleri yasası,
- Basın mesleğinde çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki iş ilişkilerinin düzenlenmesi,
- Deniz iş yasası,
- Öğle dinlencesi yasası,
- Ek ödeme yapılması yasası

Türk Siyasal Hayatında 1957-1960 Dönemi: 1960 Darbesi

Türk halkı 1957 yılının 27 Ekim tarihinde TBMM 11. kez milletvekili seçimi için sandığa gitti. Halkın seçime katılım oranı %75,8 düzeyinde olmuştur. Seçimde esas iddialı 4 parti vardı. Bunlar: DP, CHP, HP ve CMP partileri olmuştur. DP üçüncü defa %47,8 oranla 424 koltuk, CHP %41 oranla 178 koltuk, CMP &7,1 oranla 4 koltuk, HP %3,9 oranla 4 koltuğu kazanmıştır mecliste. DP ilk defa böyle çok oy kaybetmişti.

Şekil 4: 1957 Yılı Seçimleri

Kaynak:(<https://www.yenisafak.com/secim-1950>)

Seçim sonrası dengeler değişmiş CHP artık oylarını artırmaya başlamıştır. Eski DP'li milletvekilleri kurdukları HP ile seçimde 4 koltuğu alabilmişlerdi. Seçimin ardından CMP Köylü Partisi ile birleşerek CKMP olarak değişmiştir. 1957-1960 yılları arasında HP, CMP, CHP arasında birlikte hareket edilmesi için görüşler yapılmış fakat istenilen koalisyon yaranamamıştır (Sabah Gazetesi İnternet Sayfası, 2019).Türkiye eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaptığı Ege gezisi sırasında DP taraftarları tarafından saldırıya maruz kalmıştır. Diğer önemli bir husus ise DP milletvekilleri CHP'nin ülkedeki ülke dâhilinde bazı devlet karşıtı grupları desteklediğini, Türk ordusunu ve halkını devletin yönetimine karşı ayaklandığını belirterek bununla ilgili bir Tahkikat Komisyonu'nun kurulması için TBMM Başkanlığı'na önerge verdi. Belirtilen komisyonun DP üyelerinden oluşması ülkeyi 1960 darbesine götüren yol oldu diye biliriz. Bu komisyonla ilgili tepkiler büyümekte özellikle akademisyenler

tarafından eleştirilmekteydi. Akademisyenlerin itirazı sonucunda bu akademisyenlere disiplin cezası verildi ve bunun sonucunda farklı üniversitelerdeki öğrenciler iktidarın yaptıklarının haksız olduğunu belirtmek için aralıksız mitinglere başladı. DP yönetimi bu mitingleri ve protestoları dağıtmak için askeri müdahale seçeneğini kullanınca Harp Okulu öğrencileri, iktidarın bu yöntemini sessiz bir yürüyüş gerçekleştirerek kınadı. Bu olaylar akabinde 1959 yılındaki Londra’da diplomatik şekilde yürütülen Kıbrıs sorunu müzakereleri sonuçsuz kalmıştır ve Kıbrıs bağımsız bir devlet olarak Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin denetiminde garantörlüğü üzerinde anlaşılmıştır (Sabah Gazetesi İnternet Sayfası, 2019).

1960 yılındaki darbeye adım-adım giden DP iktidarında diğer bir husus ise 1952 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a bir nizamname sunulmuştur. Bu nizamnamenin sahibi Türkiye Milli Savunma Bakanı Seyfi Kurtbek olmuştur. Nizamnamede aşağıdaki belirtilen değişiklikler yapılması gerektiği belirtilmiştir:

- Orduda Prusya ekolünden gelen otoriter üst düzey askerlerin tümünün temizlenmesini
- Askeri eğitimden ordunun sahra nizamnamelerinin yeniden düzenlenmesi
- Subaylar eğitim için yurtdışına gönderilmesi
- Genelkurmay’da yeni bir personel dairesi kurulması

Belirtilen hususlar Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiştir. Burada dikkat edeceğimiz husus ise ordunun nizamnamelerinin kendilerine göre düzenlenmesi, özel bir personel dairesi kurulması ve kadronun tekrar toplanması gibi hususlar darbenin hazırlıkları gibi görülmektedir. Bu da darbenin dış güçler tarafından hazırlandığını göstermektedir. Nitekim ABD’nin Türkiye’nin dış politikada Sovyet bloğuna taraf dönmesinin önceden karşısının alınması için düzenlendiği görülmektedir. Celal Bayar ve Adnan Menderes olası herhangi bir darbe oluşumundan korunmak için 1953 yılında Seyfi Kurtbek istifaya göndermişlerdir. 1957 yılında “dokuz subay” olayı gerçekleşmiş bu olay sonucunda birkaç askerden alınan itiraflar sonucu daha önce oluşturulan bir yapıdan bahsedilmiş ve daha önceden bir darbe planı hazırlandığı ortaya çıkmıştır. Sorguya alınan askeri personeller içerisinde Korgeneral Faruk Güventürk gibi önemli isimler vardı. 1958 yılında 6 aylık bir yargılama sürecinin ardından beraat edilerek tekrar görevine geri döndü.

Darbeye giden diğer bir olay ise 1960 yılının 5 Mayıs tarihinde üniversite öğrencilerinin yaptığı "555K" kodu altında saat 17:00’de başkent Ankara’nın merkezi olan Kızılay Meydanı’nda iktidara karşı miting yaptılar (Aydın & Taşkın, 2014). Yapılan bu mitinge Başbakan Adnan Menderes katılım sağlayınca eylemcilerden biri başbakanın boğazından tutarak sıkmaya başladı ve Başbakan Adnan Menderes bu kelimeleri ifade etti:

-Başbakan Adnan Menderes - "Ne istiyorsun?"

-Eylemci Genç - "Hürriyet istiyorum."

-Başbakan Adnan Menderes "Bir başbakanın boğazını sıkıyorsun bundan ala hürriyet mi var?" ifadelerini kullandı.

Bu olaylar sonucunda İstanbul’da Turan Emeksiz isimli bir öğrenci polis silahından atılan bir kurşunla hayatını kaybedince olayların şiddeti artmaya başladı (Öztaş, 2020). Olayların şiddetli bir hal alması sonucu TSK generalleri ve 38 subaydan oluşan bir birlik 1960 yılının 27 Mayıs günü sabahı ülkedeki yönetime el koyduğunu açıklamıştır. Orgeneral Muhsin Batur aldığı talimat üzerine Başbakan Menderes Kütahya’da tutuklayarak Ankara’ya sevkini sağlamıştır. Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlu Yassı Ada’da 1960 yılının 14 Ekim tarihinden 1961 yılının 15 Eylül tarihine kadar yargılanmışlar ve 17 Eylül 1961 yılında idam edildiler. 1990 yılının 11 Nisan tarihinde TBMM tarafından Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatih Rüştü Zorlunun itibarları geri verilerek idam edildikleri gün olan 17 Eylül gününün 1990 yılında naaşları resmi bir törenle anı mezarına taşınmıştır.

Sonuç

1950-1960 yılları arasındaki Türkiye'deki siyasal hayat iktidar muhalefet ilişkileri ekseninde ele alınmıştır. Makalede 1950-1954 seçimlerinden galip çıkan partinin bir sonraki seçim olan 1954 yılı seçimlerine kadar ülkede yaptığı reformlar ele alınmıştır. Hâkim parti 1954 yılında en çok ses oranıyla tekrar iktidar ola bilmiştir. Diğer taraftan ise muhalefet olarak yenilgi alan CHP 1950-1954 yılları arasında hiçbir değişim yapmayarak seçim kapmayası yürütmeden 1954 seçimlerine girmiş ve büyük oranda oy kaybetmiştir. 1957 yılındaki seçimlerde DP partisi büyük derecede oy kaybetmiş buna sebep ise ülkede iktidar karşıtı gösterilerin artması ve hâkim partinin sert müdahaleleri, basın özgürlüğünü kısıtlayan yasanın çıkarılması olmuştur. 1957-1960 döneminde iktidar parti ekonomik olarak hüsrana uğramış ülkede enflasyon oranı yükselişe geçmiştir. Hâkim parti DP'nin muhalefet parti CHP-ye karşı Tahkikat Komisyonu kurarak partiyi darbe ve halkı kışkırtmakta suçlaması ve bu Komisyonunda sadece kendi parti üyelerinden oluşması halk tarafından eleştirilmiş sonrasında sayısız protestolara dönüşmüştür. Ülkeyi darbeye götüren diğer nedenlerden biride ordunun kontrol edilmemesi olmuştur. İktidar yaptığı yanlış hamleler sonucu halkın ve ordunun tepkisini çekmiş ve 1960 yılının 27 Mayıs tarihinde Askeri darbe gerçekleştirilmiştir.

Kaynakça

- Aslan, E. (2014). Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti. Yüksek Lisans Tezi Tarih Ana Bilim Dalı. Kırşehir: Ahı Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, S., & Taşkın, Y. (2014). 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bardakçı, M. (2006). Adnan Menderes'i suçlamaktan vazgeçin! Arapça ezanı DP ile CHP beraber serbest bırakmışlardı. 06 06, 2020 tarihinde Hurriyet Gazetesi Resmi İnternet Sitesi-Arşiv: <https://www.hurriyet.com.tr/adnan-menderes-i-suclamaktan-vazgecin-arapca-ezani-dp-ile-chp-beraber-serbest-birakmislardi-4560385> adresinden alındı
- Emiroğlu, A., Koçyiğit, N., & Kesici, S. (2012). Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar. Tarih'in Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 76-78.
- Eroler, E. G. (2019). Dindar Nesil Yetiştirmek: Türkiye'nin Eğitim Politikalarında. İstanbul: Sistematik Dijital Kitap Atölyesi.
- Gündoğan, B. (2018). Anadolu Ajansı- <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cok-partili-demokrasinin-ilk-sinavi-21-temmuz-1946-secimleri/1209212>. 06 02, 2020 tarihinde Çok partili demokrasinin ilk sınavı: 21 Temmuz 1946 seçimleri: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cok-partili-demokrasinin-ilk-sinavi-21-temmuz-1946-secimleri/1209212> adresinden alındı
- Kaleli, L. (2016). Anadolu'yu Aydınlatanlar. İstanbul, Türkiye: Berfin Yayınları.
- Kanca, O. C. (2012). 1950-1960 Türkiye'de Uygulanan Sosyo Ekonomik Politikalar. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 45-50.
- Kaptan, N. (2018). <http://www.turkishlibrary.us/yakin-tarihimizin-utanc-gunleri-6-7-eylul/>. 06 05, 2020 tarihinde Yakın Tarihimizin Utanç Günleri 6-7 Eylül: <http://www.turkishlibrary.us/yakin-tarihimizin-utanc-gunleri-6-7-eylul/> adresinden alındı
- Obuz, Ö. (2015). Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 499-501.
- Öztaş, G. G. (2020). Türk Siyasal Hayatı. 06 01, 2020 tarihinde İstanbul Üniversitesi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kamuy%C3%B6netimi_ue/trksiyaslhayt.pdf adresinden alındı

- Sabah Gazetesi İnternet Sayfası. (2019). <https://www.aksam.com.tr/tarih/adnan-menderes-kimdir-demokrat-partinin-14-mayis-1950-zaferi/haber-970656>. 06 01, 2020 tarihinde Adnan Menderes'in hayatı ve Demokrat Parti'nin 1950 zaferi: <https://www.aksam.com.tr/tarih/adnan-menderes-kimdir-demokrat-partinin-14-mayis-1950-zaferi/haber-970656> adresinden alındı
- Sözcü İnternet Sayfası. (2015). <https://www.sozcü.com.tr/2015/gunun-icinden/6-7-eylul-1955te-ne-oldu-928970/>. 06 06, 2020 tarihinde 6-7 Eylül 1955'te Ne Oldu?: <https://www.sozcü.com.tr/2015/gunun-icinden/6-7-eylul-1955te-ne-oldu-928970/> adresinden alındı
- Şahin, S. (2019). <https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/milli-iradeyi-sandiga-yansitan-ilk-basbakan-adnan-menderes/1488850>. 06 02, 2020 tarihinde Milli iradeyi sandığa yansıtan ilk başbakan: Adnan Menderes: <https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/milli-iradeyi-sandiga-yansitan-ilk-basbakan-adnan-menderes/1488850> adresinden alındı
- Taş, M. (2004). Menderes Döneminin Ekonomi Politi ve 1958 İstikrar Programı. *Mevzuat Dergisi*.
- Topçu, İ., & Arslan, N. O. (2016). Kars'ta 1950-1954-1957 Milletvekilleri Seçimleri ve Demokrat Parti.. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 398-405.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi. (2020, 06 01). Cumhurbaşkanlarımız: Celal Bayar. 06 01, 2020 tarihinde https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/ adresinden alındı
- Yeni Şafak Gazetesi. (2020). <https://www.yenisafak.com/secim-1950>. 06 01, 2020 tarihinde 1957 genel seçimleri: <https://www.yenisafak.com/secim-1950> adresinden alındı
- Yeni Şafak İnternet Sayfası. (2020). <https://www.yenisafak.com/secim-1954>. 06 05, 2020 tarihinde 1954 genel seçimleri: <https://www.yenisafak.com/secim-1954> adresinden alındı

Ekler:

Ek:1

ÇOK PARTİLİ DEMOKRASİNİN İLK SINAVI: 21 TEMMUZ 1946 SEÇİMLERİ

Mustafa Kemal Atatürk dönemindeki başarı sağlanamayan girişimlerin ardından Türkiye, çok partili demokratik hayatın ilk adimini, CHP ve Demokrat Parti'nin yarıştığı 21 Temmuz 1946'daki genel seçimlerle attı

1923 — Çok partili hayata geçişin öncülüğünü yapan **Mustafa Kemal Atatürk, Halk Fırkası'nı** kurdu

Onun açtığı yolda **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası** kuruldu ancak iki partinin çeşitli sorunlar sebebiyle kısa sürede kapanmasıyla Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde çok partili hayata tam olarak geçilemedi

1945 — Türkiye'de tam olarak çok partili hayata geçiş, 18 Temmuz'da, Nuri Demirağ'ın başkanlığında **Millî Kalkınma Partisi'nin** kurulmasıyla oldu

1946
7 OCAK — Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından **Demokrat Parti** kuruldu

Temmuz seçimlerine kadar **13 parti daha** kurulurken Demokrat Parti bu süreçte kurulan en önemli parti oldu

21 TEMMUZ — Türkiye'de ilk çok partili seçim yapıldı. Seçimlerde CHP 397, Demokrat Parti 61 ve bağımsızlar 7 milletvekilliği kazandı

1950 — Çok partili hayata geçişin tam anlamıyla sağlanması ise **Demokrat Parti'nin** "Yeter söz milletindir" sloganıyla iş başına geldiği seçimle gerçekleşti

14 Mayıs'ta yapılan seçimlerde **Demokrat Parti 487 milletvekilliğinin 416'sını** kazandı

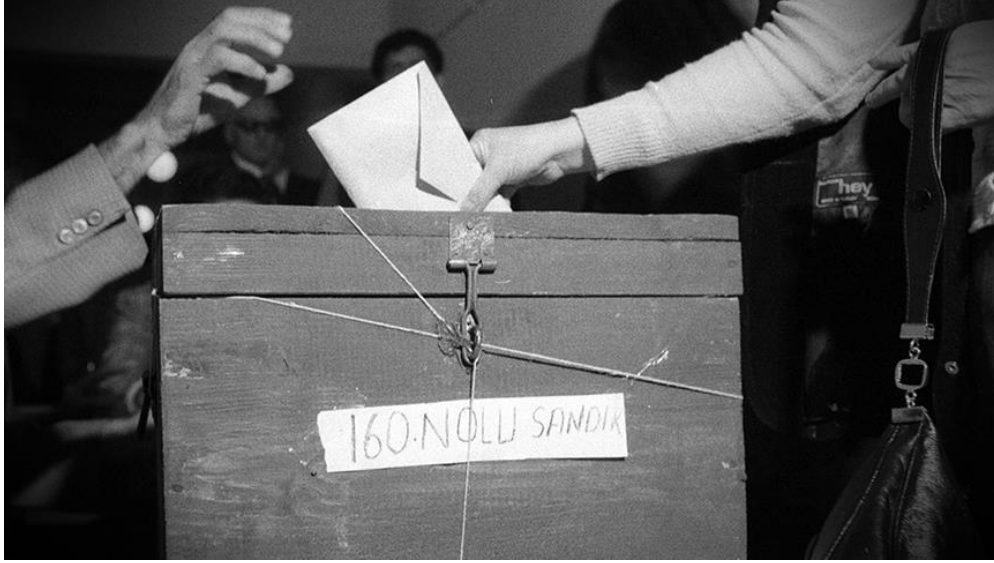
Demokrat Parti 1954 ve 1957 seçimlerini de kazanarak, **27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi** ile iktidardan indirilene dek 10 yıl boyunca ülkeyi yönetti

2018, Anadolu Ajansı

twitter.com/anadolujanisi

Kaynak: (Anadolu Ajansı- <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cok-partili-demokrasinin-ilk-sinavi-21-temmuz-1946-secimleri/1209212>)

Ek:2

Kaynak: (Anadolu Ajansı- <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cok-partili-demokrasinin-ilk-sinavi-21-temmuz-1946-secimleri/1209212>)

Ek:3

Kaynak: Ezanın Arapça okunması Gazete manşeti 1950 (<https://www.yenisafak.com/secim-1954>)

Ek:4

DEMOKRASININ İNFAZI

27 MAYIS

Milli iradeyi sandığa yansıtan ilk başbakan: Adnan Menderes

"Yeter söz milletindir." diyerek çıktığı siyaset yolunda güçlü Türkiye hayalini, politikaları ve kalkınma atılımlarıyla gerçekleştirilmeye çalışan merhum Başbakan Adnan Menderes, Türkiye'de 1946'da çok partili siyasi hayata geçişin ardından milli iradeyi sandığa yansıtan ilk başbakan sıfatıyla da Türkiye'nin önemli siyasi isimleri arasında yer aldı

1899
Aydın'da dünyaya geldi

1928
İzmir'in tanınmış ailelerinden Evliyazadelerin kızı Fatma Berrin Hanım ile evlendi

1931-1945
Erken seçimde aday olmadığı halde milletvekili seçilen Menderes, kendisini aday listesine Atatürk'ün koyduğunu öğrendi

1935, 1939, 1943
seçimlerinde CHP Aydın Milletvekili olarak aralıksız 14 yıl parlamentoda görev aldı

1945
Toprak Reformu Tasarısının meclisteki görüşmeleri sırasında sergilediği karşı duruş sonrasında siyaset sahnesinde tanınan bir isim haline geldi

1946
7 Ocak'ta Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koralıtan tarafından Demokrat Parti (DP) kuruldu

1946
Genel seçimlerde memleketi Aydın'dan değil Kütahya'dan milletvekili seçildi

1950
14 Mayıs'ta yapılan seçimlerde Demokrat Parti %53 oy alarak, meclisin %84'üne sahip oldu

1954
2 Mayıs'taki seçimleri DP, %56 oyla kazandı

1955
"6-7 Eylül Olayları" yaşandı

1960
18 Nisan'da 1960'ta TBMM'de "muhalfelet ve basın faaliyetlerini incelemek" amacıyla Tahkikat Komisyonu kuruldu

1961
Yargılamalar sonucunda Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu idam edildi

1954
21 Eylül'de Fuad Köprülü ile birlikte partiden ihraç edildi

1954
38 kişilik Millî Birlik Komitesi, 27 Mayıs'ta yönetime el koydu

1955
"6-7 Eylül Olayları" yaşandı

1960
18 Nisan'da 1960'ta TBMM'de "muhalfelet ve basın faaliyetlerini incelemek" amacıyla Tahkikat Komisyonu kuruldu

1961
Üniversite öğrencileri hükümet aleyhine gösterilere başladı

ADNAN MENDERES
DEMOKRAT PARTİ GENEL BAŞKANI
9. TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANI

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri darbesi 27 Mayıs 1960 sonrası, yaşamları darağacında noktalanmış 3 siyasiden biriydi

TBMM TARAFINDAN İTİBARLARI İADE EDİLDİ

11 Nisan 1990'da TBMM tarafından Adnan Menderes ve arkadaşlarının itibarları iade edildi

Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun naaşı, 17 Eylül 1990'da İmralı'dan alınarak İstanbul Vatan Caddesi'nde yaptırılan anıt mezar taşına taşındı

25.05.2019

Arşivli Adnan

Kaynak: (<https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/milli-iradeyi-sandiga-yansitan-ilk-basbakan-adnan-menderes/1488850>, 2019)